

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Γ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ-Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ)

1. Σκοποί του μαθήματος της ιστορίας

Οι σκοποί του μαθήματος της ιστορίας συναρτώνται με τα ιδεώδη μιας κοινωνίας, το μέλλον που οραματίζεται και τον τύπο ανθρώπου και πολίτη που θέλει να διαμορφώσει μέσω της εκπαίδευσης. Η διαμόρφωση γενετικής ιστορικής συνείδησης, η καλλιέργεια ιστορικής σκέψης, δημοκρατικής συνείδησης και ανθρωπιστικών αξιών και η συγκρότηση μιας πλουραλιστικής και ανεκτικής εθνικής ταυτότητας αποτελούν βασικούς σκοπούς του μαθήματος της ιστορίας στις σύγχρονες δημοκρατικές και πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

1.1 Διαμόρφωση ιστορικής συνείδησης

Ως ιστορική συνείδηση ορίζεται η σχέση που οι άνθρωποι σε κάθε εποχή (το εκάστοτε παρόν) διαμορφώνουν αναφορικά με το νόημα και τη σημασία που αποδίδουν στο παρελθόν, αλλά και με τις προσδοκίες που καλλιεργούν για το μέλλον ή τους φόβους που έχουν γι' αυτό. Συνάγεται, επομένως, ότι η ιδιαίτερη συνάρθρωση παρόντος-παρελθόντος-μέλλοντος είναι το ειδοποιό γνώρισμα της ιστορικής συνείδησης σε κάθε κοινωνία. Υπάρχουν τέσσερις τύποι ιστορικής συνείδησης οι οποίοι μπορεί να διαδέχονται ο ένας τον άλλο ή και να συνυπάρχουν αντιθετικά με φορείς τους, κοινωνικές ομάδες ή άτομα: (α) Στην *παραδοσιακή ιστορική συνείδηση* το παρελθόν λειτουργεί κανονιστικά και δεσμευτικά σε σχέση με τις δυο άλλες βαθμίδες του ιστορικού χρόνου. (β) Στην *παραδειγματική ιστορική συνείδηση* το παρελθόν εξακολουθεί να έχει κανονιστική σημασία σε συνδυασμό με την ιδέα ότι παραμένει αναλλοίωτη η φύση του ανθρώπου. Στο πλαίσιο αυτό καλλιεργείται η πεποίθηση ότι ο άνθρωπος μπορεί να διδαχθεί από τα σφάλματα και τα δεινά του παρελθόντος ώστε να αποτρέψει την αέναη ανακύκλωση του ιστορικού χρόνου (ιστορικός φρονηματισμός). (γ) Στην *κριτική ιστορική συνείδηση* η ιστορία προσεγγίζεται από δυο αντιθετικές γωνίες που σχηματίζουν ασύμπτωτες αναπαραστάσεις και ερμηνείες για το παρελθόν: είτε αυτή των νικητών-ισχυρών, είτε αυτή των ηττημένων-αδύναμων. (δ) Η *γενετική ιστορική συνείδηση* είναι απολύτως συναφής με την ιστορική σκέψη και τα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα παραπέμπουν στην πολυδιάστατη, κριτική και αναστοχαστική προσέγγιση του σύγχρονου ιστορικού λόγου. Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση το μάθημα της ιστορίας οφείλει να επιδιώκει τη διαμόρφωση γενετικής ιστορικής συνείδησης.

1.2 Καλλιέργεια ιστορικής σκέψης

Η ιστορική σκέψη είναι πρωτίστως κριτική σκέψη. *Κριτική σκέψη* δεν είναι, όπως ενδεχομένως πιστεύεται, ο αυθαίρετος και περιστασιακός σχολιασμός προσώπων, γεγονότων ή θεσμών του ιστορικού παρελθόντος ή του παρόντος. *Κριτική σκέψη* είναι η δομική ολοκλήρωση και ο συνδυασμός νοητικών και ψυχολογικών δεξιοτήτων που είναι δυνατό να καλλιεργηθούν στο μάθημα της ιστορίας. Τέτοιες δεξιότητες είναι η αναλυτική και συνθετική ικανότητα, η επιχειρηματολογία, η τεκμηρίωση, η διακρίβωση της αιτιότητας που συνδέει τα ιστορικά γεγονότα μεταξύ τους, η αποκάλυψη των αξιών και των κινήτρων που καθοδήγησαν τη δράση ατόμων και ομάδων, η κατανόηση της ιστορικότητας των γεγονότων και των φαινομένων, η πολυσήμαντη ιστορική ενσυναίσθηση.

Η *ιστορική σκέψη*, όπως ορίζεται στη σύγχρονη διεθνή βιβλιογραφία, είναι καρπός της δομικής συνύπαρξης έξι αλληλεπιδρώντων και αλληλοσυμπληρούμενων παραγόντων:

(α) *Ιστορική σημασία* (νοηματοδότηση και σημαντικότητα). Σημαντικά θεωρούνται τα γεγονότα που επέφεραν μεγάλες αλλαγές σε βάθος χρόνου και για μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Με αυτή την έννοια, τα πολεμικά, πολιτικά και οικονομικά γεγονότα έχουν

αναμφίβολα μεγάλη ιστορική σημασία. Σημαντικά όμως για τους ιστορικούς είναι και γεγονότα ή πρόσωπα, που μοιάζουν «ασήμαντα», αλλά μπορούν να φωτίσουν μεγάλα ιστορικά φαινόμενα και γεγονότα. Για παράδειγμα, η ζωή ενός αγρότη-κολίγου στη Θεσσαλία των αρχών του 20^{ου} αιώνα αποκτά νόημα όταν ειπωθεί στο πλαίσιο των παραγωγικών σχέσεων και των οικονομικών συνθηκών που διαμορφώθηκαν στη Θεσσαλία μετά την ενσωμάτωσή της στο ελληνικό κράτος και των συνακόλουθων αγροτικών διεκδικήσεων για αναδιανομή της γης.

(β) *Χρήση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών (ιστορικά τεκμήρια).* Το έργο του ιστορικού βασίζεται στα στοιχεία που αντλεί από κάθε μορφή ιστορικών πηγών, όχι μόνο τις «παραδοσιακές» πηγές (έγγραφα, αρχειακά σύνολα, αρχαιολογικά ευρήματα, επιγραφές κλπ.) αλλά κάθε κατάλοιπο του παρελθόντος (αντικείμενα καθημερινής χρήσης, σχολικά τετράδια, οικογενειακές φωτογραφίες κλπ.), γιατί η ιστορία είναι πανταχού παρούσα. Ταξινομούμε, διαβάζουμε, διασταυρώνουμε και ερμηνεύουμε τις πηγές. Ειδικά όταν έχουμε να κάνουμε με πρωτογενείς πηγές, οφείλουμε να τις τοποθετούμε στα ιστορικά τους συγκεκριμένα, να τις αντιπαραβάλουμε με άλλες πηγές και στη συνέχεια να διατυπώνουμε κρίσεις ή να εξαγάγουμε συμπεράσματα. Μόνο κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις η ενασχόληση με ιστορικές πηγές και μάλιστα πρωτογενείς στη σχολική τάξη είναι δυνατό να έχει ευεργετικά αποτελέσματα στην ιστορική κατανόηση και στην καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας. Έχει μάλιστα ιδιαίτερη σημασία οι εκπαιδευτικοί να επιλέγουν ιστορικές πηγές που διακρίνονται για την πολυτροπικότητα και την πολυπρισματικότητά τους ή και μπορούν να προκαλέσουν γνωστική σύγκρουση στο μυαλό των μαθητών/τριών, ώστε να κλονίσουν τη στερεοτυπική σκέψη.

(γ) *Συνέχεια και αλλαγή.* Οι μαθητές και οι μαθήτριες μερικές φορές εσφαλμένα αντιλαμβάνονται την ιστορία ως μια απλή σειρά και ακολουθία γεγονότων. Από τη στιγμή που αρχίζουν να κατανοούν την ιστορία ως μια σύνθετη ανάμειξη συνέχειας και αλλαγής, μαθαίνουν να διακρίνουν την κλιμάκωση του χρόνου, τις τομές και τις υποδιαίρεσεις του, αποκτούν μια θεμελιωδώς διαφορετική αίσθηση για το παρελθόν. Γι' αυτό είναι απολύτως αναγκαίο να καλλιεργούνται ήδη από την προσχολική ηλικία όχι μόνο χρονολογικές έννοιες (όπως π.Χ., μ.Χ., αιώνας, χιλιετία, περίοδος, κ.τ.λ.), αλλά και έννοιες που αποκαλύπτουν την πολλαπλότητα του ιστορικού χρόνου και τα διαφορετικά επίπεδα-χρονικότητες της ιστορικής ζωής (συγχρονία, διάρκεια, διαδοχικότητα, βραχύς/ μέσος/ μακρός χρόνος, κ.ά.).

(δ) *Αιτία και αποτέλεσμα.* Η ενασχόληση με το παρελθόν και κυρίως με γεγονότα που επηρέασαν άμεσα ή έμμεσα τις ζωές των προγόνων μας, γεννά εύλογα ερωτήματα, όπως: Γιατί συνέβη αυτό; Τι το προκάλεσε; Ποιος ευθύνεται; Θα μπορούσε να αποτραπεί; Ποιες συνέπειες είχε στη ζωή των ανθρώπων; Τέτοιου τύπου ερωτήσεις οδηγούν στη διερεύνηση των αιτιακών σχέσεων που συνδέουν τα ιστορικά γεγονότα μεταξύ τους, καθώς και των κινήτρων που ωθούν άτομα και ομάδες να ενεργήσουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Συχνά, μάλιστα, παρατηρείται η έκβαση των γεγονότων να εξαρτάται από παράγοντες ανεξάρτητους από την ανθρώπινη βούληση και πάνω από τις ανθρώπινες δυνάμεις, όπως, για παράδειγμα, ένας σεισμός ή μια επιδημία. Σε κάθε περίπτωση, οι αιτίες είναι πάντα πολλαπλές και πολυεπίπεδες και ανάγονται τόσο σε μακράς διάρκειας συνθήκες όσο και σε βραχύβιες πράξεις.

(ε) *Υιοθέτηση ιστορικής οπτικής.* Ο ιστορικός χρόνος μπορεί να είναι συνεχής, καθώς και να επιβιώνουν πολλά πράγματα από το παρελθόν στο παρόν, όμως το παρελθόν παραμένει «μια ξένη χώρα», γι' αυτό και είναι εξαιρετικά δύσκολο να το κατανοήσουμε. Το εγχείρημα αυτό γίνεται ακόμη πιο σύνθετο αν λάβουμε υπόψη αφενός τις διαφορετικές επιστημολογικές και ιδεολογικές οπτικές οι οποίες βρίσκονται στον πυρήνα των ιστορικών ερωτημάτων που θέτει το εκάστοτε παρόν στο παρελθόν και αφετέρου το γεγονός ότι όσα φθάνουν σε μας από το παρελθόν έχουν εκ των πραγμάτων διηθηθεί μέσα τόσο από ανταγωνιστικά κοινωνικοπολιτικά συμφέροντα και αποκλίνοντα ιστορικά βιώματα (χώρος της εμπειρίας) όσο και από τις προσδοκίες, τις αβεβαιότητες ή τους φόβους που γεννά σε

κάθε ομάδα το μέλλον (ορίζοντας προσδοκιών). Η συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας του παρελθόντος είναι μεγάλη πρόκληση για τους μαθητές και τις μαθήτριες. Όμως η ανταπόκριση στην πρόκληση αυτή φωτίζει με συναρπαστικό τρόπο το εύρος της ανθρώπινης συμπεριφοράς, των πεποιθήσεων, των αντιλήψεων και της κοινωνικής οργάνωσης. Προσφέρει εναλλακτικές ερμηνείες στη δεδομένη και συμβατική γνώση και διευρύνει τους ορίζοντες της σκέψης δίνοντας ιστορικό νόημα στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τις σύγχρονες συνθήκες και τα γεγονότα.

(στ) *Κατανόηση των ηθικών διαστάσεων της ιστορίας.* Είναι προφανές ότι κάθε εποχή και, ως ένα βαθμό, διαφορετικές κοινωνίες στην ίδια εποχή έχουν ένα ιδιαίτερο σύστημα αξιών και έναν διακριτό ηθικό κώδικα με τον οποίον κρίνουν –επιδοκιμάζουν ή αποδοκιμάζουν – τις πράξεις των ανθρώπων στο παρελθόν. Ωστόσο, παρά την ιστορική οπτική με την οποία οφείλουμε να τις κατανοούμε και να τις ερμηνεύουμε, στην ιστορία έχουν διαπραχθεί μαζικά εγκλήματα, όπως το Ολοκαύτωμα, οι γενοκτονίες και οι εθνοκαθάρσεις, που υπερβαίνουν τα ηθικά όρια όχι μόνο της εποχής τους αλλά και της ιστορίας της ανθρωπότητας συνολικά. Παρά τους κινδύνους που εγκυμονεί η διατύπωση ηθικών κρίσεων για το παρελθόν, είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να διαμορφώνουν ένα συνεκτικό και πολυεπίπεδο πλαίσιο ερμηνείας και να ενθαρρύνουν συζητήσεις στη σχολική τάξη πάνω στα ηθικά ζητήματα που εγείρουν τέτοιου είδους ιστορικά γεγονότα.

1.3 Καλλιέργεια εθνικής ταυτότητας

Η διδασκαλία της ιστορίας στοχεύει στην καλλιέργεια εθνικής ταυτότητας, δηλαδή του αισθήματος του συνανήκειν σε μια εθνική κοινότητα, η οποία έχει διαμορφωθεί μέσα από μακρόχρονες ιστορικές διαδικασίες. Βασικός στόχος είναι η ανάπτυξη της κριτικής συλλογικής αυτογνωσίας, ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να κατανοούν το παρόν μέσα στο οποίο ζουν και το περιεχόμενο της εθνικής τους ταυτότητας –να είναι σε θέση δηλαδή να αντιληφθούν ότι η εθνική τους ταυτότητα και η συγκρότησή της έχουν ιστορία. Η υιοθέτηση της ιστορικής οπτικής στην προσέγγιση του εθνικού παρελθόντος επιτρέπει την ιστοριοποίηση της συλλογικής ταυτότητας και την αναγνώριση της ετερότητας όχι μόνο εκτός αλλά και εντός του έθνους-κράτους (π.χ. διαφορές και διακρίσεις βάσει φύλου, κοινωνικής τάξης, γλώσσας, εθνοτικής καταγωγής κλπ.). Άλλωστε, η ιστορία είναι κριτική ανασυγκρότηση πολυσήμαντων κοινωνικών σχέσεων και ανάδειξη των βιωματικών εμπειριών και του νοητικού κόσμου ολόκληρων ομάδων με συγκροτημένες αλλά και υπό διαρκή αναπροσαρμογή ταυτότητες. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να αναλύσουν τον εθνικό χρόνο, να αναδείξουν την πολυπλοκότητα της εθνικής ταυτότητας και να εστιάσουν την προσοχή τους στις έννοιες της συνέχειας και της αλλαγής. Η διδασκαλία της ιστορίας έχει, επομένως, ως κύριο στόχο να καλλιεργήσει μια πλουραλιστική και ανεκτική εθνική ταυτότητα, η οποία θα είναι απαλλαγμένη από μισαλλοδοξία και ξενοφοβία. Αυτό συνδυάζεται με την καλλιέργεια της δημοκρατικής συνείδησης και την καλλιέργεια ανθρωπιστικών αξιών.

1.4 Καλλιέργεια δημοκρατικής συνείδησης

Η διδασκαλία της ιστορίας επιδιώκει, επίσης, την καλλιέργεια δημοκρατικής συνείδησης, αφενός ενθαρρύνοντας τον πλουραλισμό των απόψεων, τον διάλογο και την αλληλεπίδραση και αφετέρου αμφισβητώντας την αυθεντία και αποκηρύσσοντας τη δογματική μοναδικότητα της ιστορικής αλήθειας. Είναι κοινή πεποίθηση στους διεθνείς οργανισμούς για την εκπαίδευση ότι το μάθημα της ιστορίας μπορεί να διαδραματίσει κρίσιμο και αποφασιστικό ρόλο στην καλλιέργεια της δημοκρατικής συνείδησης των νέων ανθρώπων και να αποτελέσει ανασχετικό φραγμό στην ξενοφοβία, το μίσος, τη μισαλλοδοξία και την εθνική και πολιτισμική περιχαράκωση. Τη δημοκρατική κουλτούρα των νέων πολιτών στις παρούσες συνθήκες μορφοποιεί ένα σύνολο δεξιοτήτων, που αναπτύσσονται με την ιστορική εκπαίδευση, όπως η ενσυναίσθηση, η ανάγκη τεκμηρίωσης,

η κατανόηση, ο σεβασμός και η ανεκτικότητα της πολιτισμικής ετερότητας, το αίσθημα ευθύνης, η ανάλυση και κριτική κατανόηση των διαφορετικών οπτικών απέναντι στο ίδιο γεγονός, η ανακάλυψη της λογικής αλληλουχίας των συμβάντων, η αποδόμηση της ρητορικής της προπαγάνδας, η αξιολόγηση βάσει λογικών κριτηρίων και τεκμηριωμένων επιχειρημάτων, η κριτική επεξεργασία στερεοτύπων και προκαταλήψεων κτλ.

1.5 Καλλιέργεια ανθρωπιστικών αξιών

Το μάθημα της ιστορίας είναι απαραίτητο να συνδέεται με το παρόν και το μέλλον των κοινωνιών μας καλλιεργώντας αξίες και στάσεις. Οι αξίες διαμορφώνουν πλαίσια κοινωνικής αλληλεπίδρασης και παράγουν πρότυπα συμπεριφοράς, κινητοποιούν τη δράση των ανθρώπων και λειτουργούν ως καθοδηγητικές αρχές στις αποφάσεις που καλούνται να πάρουν για το πώς θα δράσουν. Υπ' αυτή την έννοια, το ιστορικό παρελθόν, αν μελετηθεί με όρους επιστημονικής εγκυρότητας και με μεθοδολογικά εργαλεία την πολυπρισματικότητα και την ενσυναίσθηση, μπορεί να αποτελέσει πεδίο καλλιέργειας ανθρωπιστικών αξιών, όπως είναι η υπευθυνότητα, ο αλληλοσεβασμός, η αλληλεγγύη. Η έμφαση στην κοινωνική ιστορία και στις ποικίλες εκφάνσεις της, ο φωτισμός των επιπτώσεων των «μεγάλων» γεγονότων στις ζωές των απλών ανθρώπων, καθώς και η ανάλυση των συμπεριφορών που αυτοί ανέπτυξαν σε οριακές καταστάσεις, όπως οι πόλεμοι, οι διώξεις και οι καταστροφές, μπορούν να συμβάλουν στη βαθιά συνειδητοποίηση της αξίας θεμελιωδών συστατικών της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Η ανάδειξη και μελέτη, εξάλλου, του πολυπολιτισμικού και διαπολιτισμικού χαρακτήρα των κοινωνιών του παρελθόντος -είτε πρόκειται για περιόδους ειρηνικής συνύπαρξης είτε για φάσεις σύγκρουσης -μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση θετικών στάσεων απέναντι στην πολιτισμική διαφορετικότητα. Με αυτό τον τρόπο, στοχεύουμε στη διαρκή κριτική επεξεργασία και αναίρεση στερεοτύπων και προκαταλήψεων –εθνικών, φυλετικών, θρησκευτικών, κοινωνικών, έμφυλων, πολιτικών και πολιτισμικών. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να αποσιωπώνται ή να υποβαθμίζονται οι διαφορές και οι ιστορικές συγκρούσεις μεταξύ των λαών ή να μην προσεγγίζονται τα επίμαχα και τραυματικά ιστορικά γεγονότα. Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές και μαθήτριές τους οφείλουν να τις αναδεικνύουν, να τις διαχειρίζονται με υπευθυνότητα και επαρκή γνώση, να τις αναλύουν και να τις κατανοούν με ψυχραιμία και μεθοδικότητα, αποφεύγοντας την εθνικιστική ή λαϊκιστική ρητορεία, όπως και τον ιδεολογικό δογματισμό.

2. Στόχοι επιστημολογικού πλαισίου και ιστορικού γραμματισμού

Ως ποιοτική ιστορική εκπαίδευση νοείται αυτή που βοηθά τους μαθητές και τις μαθήτριες να οικοδομήσουν συνεκτική γνώση και κατανόηση για το παρελθόν τόσο του έθνους τους όσο και του κόσμου, με την ιστορική εξέλιξη του οποίου θα συσχετίσουν και τη δική τους προσωπική και οικογενειακή ιστορία. Επομένως, η διδασκαλία πρέπει να τους εμψυχήσει το ενδιαφέρον να μάθουν για το παρελθόν και να τους εφοδιάσει με μέσα και τρόπους που θα τους επιτρέψουν να θέτουν ερωτήματα, να κατασκευάζουν υποθέσεις εργασίας, να σκέπτονται κριτικά, να αναζητούν και να επεξεργάζονται πολυδιάστατα και αλληλοσυγκρουόμενα στοιχεία, να συγκροτούν επιχειρήματα και να προβαίνουν σε τεκμηριωμένες, ορθολογικές και υπεύθυνες κρίσεις. Η ιστορία μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες να κατανοήσουν τη συνθετότητα και την ποικιλομορφία της ανθρώπινης ζωής, τη διαδικασία της αλλαγής, τη διαφορετικότητα των κοινωνιών και τις σχέσεις ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες, καθώς επίσης και τις ποικίλες ταυτότητές τους, όπως και τους καταναγκασμούς και τις προκλήσεις της εποχής τους.

Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι οι μαθητές και μαθήτριες πρέπει να ενθαρρύνονται ώστε να διαμορφώνουν λειτουργικά πλαίσια ιστορικής γνώσης αλλά και να αναπτύξουν δεξιότητες επεξεργασίας ιστορικών στοιχείων, προκειμένου να καταστούν ικανοί/ές να αντιλαμβάνονται τον τρόπο συγκρότησης της κοινωνίας στην οποία ζουν και γενικότερα τις

ποικίλες αιτίες που συντέλεσαν στη δημιουργία του σύγχρονου κόσμου.

Με βάση αυτές τις παραμέτρους οι εκπαιδευτικοί οφείλουν από τη μια πλευρά να σχεδιάζουν τη διδασκαλία τους προσανατολιζόμενοι/ες στις θεμελιώδεις έννοιες ιστορικής σκέψης, συνείδησης και ταυτοτήτων που αναλύθηκαν παραπάνω και αφετέρου να ακολουθούν διδακτικές αρχές, που οργανώνονται σε δύο άξονες:

- Ο πρώτος άξονας αφορά στις επιστημολογικές-ιστοριογραφικές παραδοχές που σχετίζονται με το περιεχόμενο, τη δομή και την οργάνωση της ιστορικής ύλης και
- ο δεύτερος άξονας αφορά στην επιστημολογική ιδιαιτερότητα, τον κοινωνικό ρόλο και τη διδακτική μεθοδολογία της σχολικής ιστορίας και σχετίζεται με την καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης.

2.1 Στόχοι επιστημολογικού περιεχομένου

Λαμβάνοντας υπόψη τις σύγχρονες αρχές της ιστορικής επιστήμης, οι μαθητές και μαθήτριες επιδιώκεται

- να αντιληφθούν τη διαδρομή των ανθρώπινων κοινωνιών στο χρόνο όχι ως μια γραμμική πορεία προς την πρόοδο, αλλά ως μια διαδικασία δοκιμασιών, προσαρμογών, ανατροπών, ενίοτε ακόμα και παλινδρομήσεων, αλλά σε κάθε περίπτωση αλληλεπιδράσεων και ωσμώσεων,
- να αναδειχθεί το βάθος, η έκταση και η ποικιλομορφία της ανθρώπινης ιστορίας και εμπειρίας, καθώς και η συμβολή όλων των κοινωνιών και πολιτισμών του παρελθόντος στο παρόν,
- να εξοικειωθούν με την πολύπλευρη ιστορική, αρχαιολογική, πολιτισμική και καλλιτεχνική κληρονομιά του ελλαδικού χώρου, όπως αυτή διαμορφώθηκε με τη συνέργεια και αλληλεπίδραση γηγενών στοιχείων, ξένων κυριαρχιών, πληθυσμιακών μετακινήσεων και πολιτισμικών δανείων, αντιδανείων και μεταφορών,
- να κατανοήσουν πώς διαμορφώθηκε η σύγχρονη φυσιογνωμία της ελληνικής κοινωνίας και να καλλιεργήσουν εθνική συνείδηση παράλληλα με τη συνείδηση του δημοκρατικού πολίτη,
- να ενταχθεί η ελληνική ιστορία στο πλαίσιο της βαλκανικής, μεσογειακής, ευρωπαϊκής και παγκόσμιας και να προσεγγιστεί, κατά συνέπεια, ως τμήμα ευρύτερων και πολυπλοκότερων ιστορικών συνθηκών και διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα στη γεωγραφική κλίμακα της Μεσογείου, των Βαλκανίων, της Ευρώπης και ολόκληρου του κόσμου,
- να δοθεί έμφαση στην κοινωνική και πολιτισμική ιστορία (ιστορία της εργασίας, ιστορία του κοινωνικού φύλου, ιστορία της παιδικής ηλικίας κ.τ.λ.) χωρίς, ωστόσο, να αγνοούνται τα υπόλοιπα πεδία της ιστορικής πραγματικότητας,
- να ενθαρρυνθεί η εξοικείωση των μαθητών και μαθητριών με νεότερα πεδία της ιστορικής επιστήμης, όπως η μικροϊστορία και η προφορική ιστορία και
- να ενταχθούν οι τέχνες και οι επιστήμες στην κεντρική αφήγηση των ιστορικών εξελίξεων.

2.2 Στόχοι ιστορικού γραμματισμού

Με βάση τις δεξιότητες ιστορικού γραμματισμού και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της διδακτικής μεθοδολογίας του μαθήματος της ιστορίας, οι μαθητές και μαθήτριες επιδιώκεται

- να συνδυάζουν τη χρονολογική με τη θεματική προσέγγιση των διάφορων ιστορικών φαινομένων, ώστε να αποκτήσουν μια -κατά το δυνατόν- ολοκληρωμένη εικόνα των μεγάλων ιστορικών αλλαγών, αλλά και της ιστορικής συνέχειας. Με αυτό τον τρόπο σε κάθε σχολική τάξη η *βασική αφήγηση* οργανώνεται χρονολογικά, πολυδιάστατα και περιεκτικά και περιλαμβάνει όλες τις χρήσιμες ιστορικές

πληροφορίες (χώρος, χρόνος, πρόσωπα, γεγονότα, αίτια και αποτελέσματα) συγκροτώντας έτσι τη βασική δηλωτική γνώση, ενώ εξειδικεύεται με *θεματικούς φακέλους*,

- να καλλιεργούν τις έννοιες της ιστορικής σκέψης, όπως αυτές περιγράφηκαν παραπάνω,
- να στοχεύουν στην παράλληλη πρόσκτηση δηλωτικής, διαδικαστικής και εννοιολογικής γνώσης,
- να ενθαρρύνονται στην σε βάθος μελέτη ιστορικών ζητημάτων συμβατών με την ηλικία, την ψυχосύνθεση και τα ενδιαφέροντά τους, ενώ παράλληλα να επιδιώκεται η διασύνδεσή τους με το παρόν,
- να εξοικειωθούν με τις αρχές, την προβληματική και τα μεθοδολογικά εργαλεία της πολυπρισματικότητας και της ιστορικής ενσυναίσθησης,
- να αναπτύξουν την ικανότητα να εντάσσουν φαινόμενα, διαδικασίες και γεγονότα στον ιστορικό χρόνο και χώρο και να διακρίνουν με ιστορικούς όρους το παρόν από το παρελθόν, καθώς και να αντιλαμβάνονται τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις και διαβαθμίσεις του ιστορικού χρόνου (περίοδος, μακρός χρόνος, βραχύς χρόνος, συγκυρία, διάρκεια, μεταβολή, συνέχεια, κύκλος, αδράνεια-στασιμότητα, παλινδρόμηση, συγχρονία, διαχρονία, διαδοχή κ.ά.),
- να συμμετέχουν ενεργά σε διαδικασίες εξοικείωσης με την ιστοριογραφική προβληματική, με την επεξεργασία των διαφορετικών ερμηνειών για τα ιστορικά γεγονότα και να επισημαίνουν οι ίδιοι/ες τα κενά στις ιστορικές τους γνώσεις,
- να εξοικειωθούν με την ιστοριογραφική μεθοδολογία, με τους τρόπους δηλαδή διερεύνησης του παρελθόντος, ώστε να συνειδητοποιήσουν ότι η ιστορική γνώση αλλάζει στον χρόνο, συσσωρεύεται και συγκροτείται με τη συστηματική διερεύνηση, ταξινόμηση, ανάλυση και αξιολόγηση των πληροφοριών που προκύπτουν από τα κάθε είδους τεκμήρια.
- να ασκούνται συστηματικά και με συνέπεια στην αναγνώριση διαφορετικών οπτικών και ερμηνειών για συγκεκριμένα ιστορικά ζητήματα και ειδικότερα να αξιολογούν τη σημασία και το ρόλο προσώπων, καταστάσεων και γεγονότων στο εκάστοτε ιστορικό και ερμηνευτικό τους πλαίσιο, να κατανοούν την επίδραση που έχει το ιστορικό παρελθόν και οι απόψεις γι' αυτό στο παρόν, καθώς και να αντιλαμβάνονται το παρελθόν ως ένα πεδίο διαρκούς και ατέρμονης ιστορικής έρευνας και διαλόγου,
- να διατυπώνουν συγκροτημένο προφορικό και γραπτό ιστορικό λόγο, παραθέτοντας επιχειρήματα, τα οποία στηρίζονται σε ιστορικά τεκμήρια, και χρησιμοποιώντας την ιστορική ορολογία, όπως και βασικές έννοιες της ιστορικής γλώσσας, αλλά και αξιοποιώντας τη φαντασία και τη δημιουργική τους σκέψη,
- να εξοικειωθούν με τη διερευνητική μάθηση μέσω των θεματικών προσεγγίσεων, που δεν συνιστούν προκατασκευασμένες αφηγήσεις, αλλά ερευνητικά σχέδια τα οποία εκκινούν με μεταβλητά, ως ένα βαθμό, ερευνητικά ερωτήματα που θα τίθενται με τη μορφή προβλήματος προς επίλυση,
- να μπορούν να αξιοποιούν ποικίλα ψηφιακά εργαλεία και περιβάλλοντα μάθησης για την εκπόνηση των ερευνητικών εργασιών τους και για να αναπτύξουν δεξιότητες ψηφιακής αφήγησης. Γενικότερα, να ενδυναμώσουν τις αναλυτικές και κριτικές δεξιότητες ψηφιακού γραμματισμού, ώστε να είναι σε θέση να στέκονται κριτικά απέναντι στο διαδίκτυο, ως κυρίαρχη σήμερα μορφή της Δημόσιας Ιστορίας,
- μέσα από τους συνεργατικούς, ποικίλους και διαφοροποιημένους τύπους μάθησης και επικοινωνίας να ενθαρρύνεται η προσωπική έκφραση, η αποκλίνουσα σκέψη και η αξιοποίηση των ποικίλων ταλέντων και ικανοτήτων τους· επιπρόσθετα, να τους προσφέρονται ευκαιρίες να εκφράζονται με τρόπους που επιτρέπουν και

ενδυναμώνουν την ανάπτυξη της ιστορικής φαντασίας και συμβάλλουν δυναμικά στην καλλιέργεια ψυχοκινητικών δεξιοτήτων (δραματοποίηση, παιχνίδι ρόλων, προσομοιώσεις κ.τ.λ.). Σε κάθε περίπτωση, οι μέθοδοι μάθησης και αξιολόγησης, καθώς και το εκπαιδευτικό υλικό θα πρέπει να υποστηρίζουν την ενεργό και ουσιαστική συμμετοχή παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες και ιδιαιτερότητες.

3. Περιεχόμενα διδασκαλίας και μάθησης

Από την άποψη των περιεχομένων και της κατανομής της διδακτικής ύλης στις τάξεις της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης το ΠΣ αποτελεί ένα «συγκερασμένο» σπειροειδές σχήμα, το οποίο συνδυάζει εκλεκτικιστικά και παραγωγικά τη χρονολογική με τη θεματική προσέγγιση. Η θεώρηση αυτή, όπως περιγράφεται στη στοχοθεσία του επιστημολογικού πλαισίου παραπάνω (2.2), προωθεί την άρση της πρωτοκαθεδρίας της πολιτικής και στρατιωτικής ιστορίας –ιδίως όταν αυτή προσεγγίζεται με συμβατικό τρόπο– και επιδιώκει την ανάπτυξη ενδιαφέροντος για πεδία όπως *η κοινωνική, η οικονομική και η πολιτισμική ιστορία, η δημογραφία, η ιστορία των θεσμών και των ιδεών, η ιστορία της τέχνης, η ιστορία του περιβάλλοντος και του κλίματος, η ιστορία της καθημερινής ζωής των ανθρώπων, της διατροφής και των ασθενειών κ.ά.*

Νευραλγικό ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή μπορούν να διαδραματίσουν μορφές ιστορικής έρευνας και εκπαίδευσης που ενθαρρύνουν τη βιωματική και διαθεματική κατανόηση και έρευνα του παρελθόντος, όπως είναι, *η οικογενειακή και η τοπική ιστορία, η μουσειακή εκπαίδευση και η μικροϊστορία*. Έτσι οι μαθητές και οι μαθήτριες δεν αρχίζουν τη μελέτη της ιστορίας από το ανοίκειο και απόμακρο παρελθόν, αλλά εξοικειώνονται σε ένα πρώτο στάδιο με την προσωπική τους ιστορία, την ιστορία της οικογένειας, του σχολείου και της τοπικής κοινότητας.

Η εξοικείωση λοιπόν με την ιστορική έρευνα και την εξέταση των ιστορικών πληροφοριών οφείλει να αρθρώνεται σε διαδοχικές φάσεις, οι οποίες έχουν: α) ως αφητηρία τον καθημερινό χρόνο, τον οικείο χώρο των παιδιών και το άμεσο παρελθόν, β) ως ενδιάμεσους σταθμούς το προσωπικό παρελθόν των παιδιών, το οικογενειακό παρελθόν των γονέων και των παππούδων, καθώς και το τοπικό παρελθόν, και γ) ως επιστέγασμα τη μελέτη του παρελθόντος του έθνους, του έθνους-κράτους και ολόκληρης της ανθρωπότητας (λαοί, πολιτισμοί και ιστορικές περίοδοι στη συγχρονικότητά τους). Με τον τρόπο αυτό, διαμορφώνεται μια αλληλουχία ομόκεντρων κύκλων ή ένα φάσμα συνεχώς διευρυνόμενων οριζόντων τόσο χρονικά και χωρικά όσο και θεματολογικά, που συνεπάγονται: α) την επέκταση και εμβάθυνση του πραγματολογικού ανύσματος της ιστορικής γνώσης (αύξηση των ιστορικών πληροφοριών), β) τον προβληματισμό για την αναζήτηση, την εύρεση, τη γνησιότητα, τη σύγκριση και την αξιοπιστία των ιστορικών πηγών και γ) τη σταδιακή κατάκτηση της ιστορικής ορολογίας. Ταυτόχρονα, όμως, συνεπάγονται και τον πολλαπλασιασμό των ερεθισμάτων και των κινήτρων για περαιτέρω επεξεργασία των γνωστικών κατηγοριών και των νοητικών σχημάτων.

Ένας τέτοιος προσανατολισμός μπορεί να υποστηριχθεί ρεαλιστικά και παραγωγικά με τη συνδυαστική χρήση στη διδασκαλία και τη μάθηση:

1. εγχειριδίων και σωμάτων συμπληρωματικού εκπαιδευτικού υλικού, τα οποία θα εμπεριέχουν επισκοπήσεις γεγονότων υπό μορφή πολυδιάστατων, πολυπρισματικών αλλά και συνεκτικών αφηγήσεων, αντικρουόμενες πηγές, ιστορικές χρονογραμμές (πολιτικές, οικονομικές, πολιτισμικές κτλ.), θεματικούς ιστορικούς χάρτες, γλωσσάρι ιστορικών εννοιών, εικόνες, διαγράμματα και πίνακες, ευρετήριο ονομάτων κτλ. και θα αποτελούν βάσεις αναφοράς και χρήσιμα βοηθητικά εργαλεία
2. θεματικών φακέλων (ΘΦ) με ιστορικές πληροφορίες, πολυτροπικές πηγές, μεθοδολογία, παραδείγματα διδακτικής αξιοποίησης, υπερσυνδέσεις σε ιστοσελίδες κτλ. Οι θεματικοί φάκελοι έχουν υλική και ψηφιακή μορφή, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα διαρκούς εμπλουτισμού τους με πηγές, μεθοδολογικές προτάσεις και

σχέδια μαθημάτων, καθώς και προσθήκης νέων θεμάτων, υποθεμάτων και ενοτήτων. Ένας αριθμός ΦΘ σε κάθε σχολική τάξη θα είναι υποχρεωτικοί, ενώ για τους υπόλοιπους θα δίνεται στους/στις εκπαιδευτικούς η δυνατότητα επιλογής. Με τον τρόπο αυτό οι εκπαιδευτικοί θα έχουν ελευθερία να επιλέγουν με βάση συγκεκριμένα κριτήρια έναν αριθμό από αυτούς τους φακέλους, προκειμένου να διαμορφώσουν το ετήσιο πρόγραμμα διδασκαλίας τους σύμφωνα με το ιδιαίτερο κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον και τα ενδιαφέροντα των μαθητών και μαθητριών τους.

Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να λάβουν υπόψη τους τα ακόλουθα κριτήρια στην επιλογή θεματικών φακέλων:

- Την ανάδειξη καίριων ιστορικών ζητημάτων προς εμβάθυνση πέρα από τη γεγονοτολογική, περιεκτική καταγραφή του σχολικού εγχειριδίου.
- Τη συμπληρωματικότητα του ΦΘ ως προς την ύλη του σχολικού βιβλίου ιστορίας.
- Τις κεντρικές σημασίας ιστορικές δεξιότητες που επιδιώκεται να αναπτυχθούν στους μαθητές και τις μαθήτριες συντείνοντας στη διαμόρφωση ιστορικής σκέψης και συνείδησης: αναλυτική και συνθετική ικανότητα, ιστορική αφήγηση, επιχειρηματολογία, τεκμηρίωση, διακρίβωση της αιτιότητας που συνδέει τα ιστορικά γεγονότα μεταξύ τους, διερεύνηση των αξιών και των κινήτρων που καθοδήγησαν τη δράση ατόμων και ομάδων, κατανόηση της ιστορικότητας των γεγονότων και των φαινομένων και ιστορική ενσυναίσθηση.
- Την «εργαστηριακή» προσέγγιση (ως σχέδιο εργασίας ή με τη μορφή αγώνα λόγου με επιχειρήματα), με πλαίσιο αναφοράς το πολυδιάστατο και ετερογενές ιστορικό υλικό (πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές) που περιλαμβάνεται στον ΦΘ.
- Τις αντιλήψεις και στάσεις που κρίνονται αναγκαίες για την άσκηση της δημοκρατικής πολιτειότητας: ενεργός και λειτουργική συμμετοχή στα κοινά με γνώμονα την πολύπλευρη ενημέρωση, την τεκμηρίωση των απόψεων, την υπευθυνότητα, τον σεβασμό της διαφορετικότητας, τη διαβούλευση στη βάση κανόνων, τη μέριμνα για το συλλογικό αγαθό.
- Τον επίμαχο, συγκρουσιακό ή και τραυματικό χαρακτήρα των ιστορικών γεγονότων που αφορά ο ΦΘ.
- Το αυξημένο ενδιαφέρον της ελληνικής κοινωνίας για τα γεγονότα που εξιστορούνται, αναλύονται και ερμηνεύονται στον ΦΘ.
- Την επιλογή θεμάτων ελκυστικών για τους μαθητές και μαθήτριες, που τους συνδέουν με τη σύγχρονη πραγματικότητα και τις εμπειρίες τους.
- Την ποικιλία των ΦΘ, ώστε να καλύπτουν όλα τα είδη ιστορίας (πολιτική ιστορία, κοινωνική ιστορία, οικονομική ιστορία, πολιτισμική ιστορία) αλλά και διαφορετικές όψεις ιστορικών γεγονότων και φαινομένων, με στόχο την αποφυγή επικαλύψεων.
- Την ποικιλία ως προς τα περιεχόμενα και τον τρόπο δόμησης του ΦΘ, ώστε να προσφέρεται ευελιξία στην αξιοποίησή του, επιτρέποντας στον/στην εκπαιδευτικό να διαφοροποιεί τη διδασκαλία του/της ανάλογα με τις ευρύτερες πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες αλλά και την προσωπική πορεία κάθε μαθητή/τριας.
- Την επιστημονική εξειδίκευση και τα ενδιαφέροντα του ίδιου του εκπαιδευτικού.
- Τον διαθεματικό-διακλαδικό χαρακτήρα του ΦΘ και τη δυνατότητα συνδυασμού με άλλα μαθήματα και συνεργατικής διδασκαλίας με άλλους/ες εκπαιδευτικούς.
- Τη σχέση του ΦΘ με την τοπική ιστορία κάθε σχολικής μονάδας ή με τη γενικότερη παιδαγωγική στρατηγική της.

4. Παιδαγωγικό πλαίσιο και μεθοδολογικές παράμετροι

Το μάθημα της ιστορίας, προκειμένου να απελευθερωθεί από τα δεσμά της μετωπικής αφήγησης και της μηχανικής αποστήθισης, οφείλει να αναμορφωθεί με βάση τις σύγχρονες θεωρίες μάθησης. Η θεωρία του οικοδομισμού-κονστрукτιβισμού, η κοινωνικοπολιτισμική θεωρία, οι θεωρίες της εμπλαισιωμένης μάθησης και της γνωστικής

μαθητείας υποστηρίζουν ότι ο άνθρωπος κατακτά ουσιαστικά τη γνώση με ενεργητικό τρόπο, ερευνώντας, ανακαλύπτοντας και στοχαζόμενος, ενταγμένος σε ομάδες όπου αλληλεπιδρά, προχωρώντας βήμα προς βήμα από τα γνωστά στα άγνωστα. Και τα κάνει όλα αυτά, όταν τον ενδιαφέρει και έχει κίνητρο, όταν και επειδή επιθυμεί να εμπλακεί σε μια διαδικασία αναζήτησης για να λύσει ένα πρόβλημα, μια γνωστική απορία, όταν αποκτά νόημα γι' αυτόν η διαδικασία. Διαμορφώνοντας ανάλογα μαθησιακά περιβάλλοντα, διδάσκοντας μέσα σε αυτά και, κυρίως, αναγνωρίζοντας νέα, παιδαγωγικά έγκυρα και λειτουργικά αξιολογικά κριτήρια, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να κινητοποιήσουν το ενδιαφέρον των μαθητών και μαθητριών τους και να τους προσφέρουν συναρπαστικές γνωστικές εμπειρίες πλήρεις ιστορικού νοήματος.

Για να επιτευχθεί αυτό όμως πρέπει να τηρούνται ορισμένες προϋποθέσεις:

- Να μην μονοπωλεί το σχολικό εγχειρίδιο -ως ένα αύταρκες, περικλειστο και κανονιστικό σώμα γνώσεων- τη διδακτική διαδικασία και κυρίως την αξιολόγηση. Αντίθετα, τόσο το εγχειρίδιο, όσο και το συμπληρωματικό εκπαιδευτικό υλικό να αξιοποιούνται ως συστηματικές βάσεις ιστορικών πληροφοριών και ως χρήσιμα εργαλεία κατανόησης και ερμηνείας των ιστορικών θεμάτων που θα προσεγγίζονται στο πλαίσιο των θεματικών φακέλων.
- Να δοθεί περισσότερη έμφαση όχι στην απομνημόνευση πληροφοριών αλλά στην ιστορική κατανόηση και σκέψη. Ο έλεγχος του βαθμού κατανόησης του ιστορικού περιεχομένου μπορεί να πραγματοποιείται τόσο με κατάλληλες ερωτήσεις ή με παραφράσεις, όσο και με πολύπλευρες δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης των μαθητών και μαθητριών, οι οποίες θα αποτελούν μέρος της μαθησιακής διαδικασίας και όχι πιεστικές μορφές εξέτασης.
- Οι πηγές (γραπτές, ηχητικές, προφορικές, οπτικές, υλικά κατάλοιπα) να μη χρησιμοποιούνται στην τελευταία φάση της διδασκαλίας, ώστε να επιβεβαιώσουν την ιστορική αφήγηση και να τεκμηριώσουν τη μια και μοναδική ιστορική αλήθεια που προβάλλεται στο σχολικό εγχειρίδιο (*δικανική ιστορία*), αλλά να αποτελούν τη βάση της διδασκαλίας, να αξιοποιούνται κριτικά και να ενεργοποιούν την ερευνητική και ανακαλυπτική διάθεση των παιδιών, ενώ πρόθεση του/της εκπαιδευτικού πρέπει να είναι να ενθαρρύνει τη δημιουργική και ευφάνταστη «συνομιλία» τους με την ιστορική πηγή. Κριτική αξιοποίηση της ιστορικής πηγής σημαίνει οι μαθητές και μαθήτριες να μπορούν να ελέγχουν την αξιοπιστία και την εγκυρότητά της, να διακριβώνουν την οπτική γωνία και τις προθέσεις του δημιουργού της, να την εντάσσουν στο ιστορικό της πλαίσιο, να διατυπώνουν ερωτήματα και να αναζητούν απαντήσεις, να αντλούν πληροφορίες τις οποίες θα αντιπαραβάλλουν με ανάλογες πληροφορίες που συνέλεξαν από άλλες πηγές, και να αντιλαμβάνονται την ιστορική σημασία τους.
- Να αξιοποιηθούν οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) ως βασικά εργαλεία διδασκαλίας σε ένα μαθητοκεντρικό περιβάλλον μάθησης, με την προϋπόθεση ότι θα διασφαλίζονται η επιστημονική εγκυρότητα και η παιδαγωγική καταλληλότητα των αντλούμενων πληροφοριών. Οι Τ.Π.Ε. δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να καταργήσουν τα συμβατικά μέσα διδασκαλίας (σχολικά εγχειρίδια, βιβλιοθήκες, χάρτες, φωτογραφίες κτλ.), αλλά να λειτουργήσουν επικουρικά και παραπληρωματικά με αυτά. Προς την κατεύθυνση αυτή θα συμβάλλει σημαντικά η δημιουργία «Εργαστηρίου Ιστορίας» σε κάθε σχολείο.
- Να αξιοποιούνται συστηματικά εποπτικό υλικό και εννοιολογικοί χάρτες και να αναπτύσσονται βιωματικές δραστηριότητες (κατασκευή χαρτών, εικαστικών έργων, ιστορικών χρονογραμμών, δραματοποίηση, παιχνίδι ρόλων, διαλογική αντιπαραθέση (debate) κτλ.), που εμπλέκουν ενεργητικά το σύνολο των μαθητών μια μαθητριών της τάξης καταπολεμώντας τους αποκλεισμούς και τις περιθωριοποιήσεις, που συνεπάγεται η συμβατική διδασκαλία.

- Να αξιοποιείται διδακτικά το ιστορικό απόθεμα που μπορούν να παρέχουν τα μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μουσεία όλων των τύπων (ιστορικά, αρχαιολογικά, τέχνης, λαογραφικά, μουσεία πόλης, θεματικά, βιομηχανικής κληρονομιάς κλπ.) και το ευρύτερο ιστορικό τοπίο του σχολείου (αγροτικό τοπίο, αστικό τοπίο, αρχιτεκτονική, τόποι μνήμης), με στόχο την ανάπτυξη στοχευμένων μαθησιακών διαδικασιών αξιοποίησης της υλικής διάστασης του παρελθόντος. Οι συγκεκριμένες διδακτικές δράσεις θα πρέπει να έχουν ερευνητικό και ερμηνευτικό χαρακτήρα και να συνδέονται οργανικά με θεματικές που θα πηγάζουν είτε από τα μαθήματα κορμού (σχολικό εγχειρίδιο), είτε από τους υποχρεωτικούς ή επιλεγόμενους θεματικούς φακέλους. Με αυτόν τον τρόπο, η διδακτική αξιοποίηση των καταλοίπων του υλικού πολιτισμού που βρίσκονται στον εγγύτερο ή ευρύτερο χώρο κάθε σχολικής μονάδας, πέρα από τα προφανή πλεονεκτήματα που θα έχει στην ποιότητα της ιστορικής μάθησης, θα προσφέρει τη δυνατότητα ουσιαστικής διασύνδεσης της σχολικής ιστορίας με την τοπική ιστορία αλλά και διερεύνησης και οροθέτησης των σχέσεων γενικής και τοπικής ιστορίας με αφορμή συγκεκριμένες ιστορικές περιπτώσεις.

5. Αξιολόγηση

Το Π.Σ. Ιστορίας μεταξύ της ποσοτικής-τεχνοκρατικής-γνωσιοκεντρικής και της ποιοτικής-ανατροφοδοτικής-διαδικαστικής αξιολόγησης προκρίνει τη δεύτερη. Η ποιοτική αξιολόγηση δεν περιορίζεται στην τελική αποτίμηση της επίδοσης των παιδιών, αλλά αφορά συνολικά τη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης, καθώς και το θεσμικό πλαίσιο και τα μέσα που αξιοποιούνται (σχολικά εγχειρίδια και ποικίλο εκπαιδευτικό υλικό και εργαλεία). Πρόκειται για ένα συνεκτικό και συνεχές σύστημα αξιολόγησης το οποίο βασίζεται σε ποιοτικά κριτήρια, επικεντρώνει το ενδιαφέρον στη σχέση εκπαιδευτικού-μαθητή, συνδέει τη μάθηση με τη διδασκαλία, θέτει σε δεύτερη μοίρα τις βαθμολογικές επιδόσεις των μαθητών και προκρίνει τον φάκελο του μαθητή/τριας αλλά και του/της εκπαιδευτικού, ο οποίος θα ανανεώνεται περιοδικά και θα εμπεριέχει ερευνητικά πρωτόκολλα, μαθητικές εργασίες, περιγραφικές εκθέσεις, δραστηριότητες, διδακτικά υλικά κτλ. Το σύστημα αυτό μετατοπίζει το ενδιαφέρον από το «μετρήσιμο» αποτέλεσμα της διδασκαλίας στην πορεία και στις διαδικασίες της μάθησης, ενώ διερευνά τους τρόπους με τους οποίους παιδιά που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά, φυλετικά και κοινωνικά περιβάλλοντα αποκτούν γνώσεις, κατανοούν, αναπτύσσουν κίνητρα μάθησης, συνεργατικό πνεύμα και ικανότητα εφαρμογής της κατακτημένης γνώσης για την επίλυση προβλημάτων και για την επικοινωνία μέσα σε αυθεντικά περιβάλλοντα μάθησης. Βασική παραδοχή αυτής της προσέγγισης είναι ότι κάθε μαθητής και κάθε μαθήτρια ακολουθεί διαφορετική μαθησιακή πορεία τόσο ανάλογα με τις εμπειρίες του/της, τα ενδιαφέροντά του/της και τον τρόπο ή τον ρυθμό με τον οποίο μαθαίνει όσο και ανάλογα με τα βιώματα και τα πολιτισμικά και ταξικά του/της χαρακτηριστικά. Επομένως, κατά την αξιολόγησή τους είναι απαραίτητο να λαμβάνεται υπόψη η μοναδικότητα και η ιδιαίτερη δυναμική κάθε μαθητή και κάθε μαθήτριας στην προοπτική της βελτίωσής τους, όπως και οι κοινωνικές εμπειρίες και οι πολιτισμικές τους αντιστάσεις.

Ο τύπος αυτός αξιολόγησης μπορεί να προσφέρει σημαντικά αποτελέσματα στο μάθημα της ιστορίας, αφού θα παρακινήσει τους/τις εκπαιδευτικούς να εργαστούν σε ένα συνεχές σχεδιασμού, δράσης, αναστοχασμού, ανατροφοδότησης και ανασχεδιασμού λαμβάνοντας υπόψη τις νοητικές αναπαραστάσεις, τις οποίες φέρουν οι ίδιοι και οι μαθητές/τριές τους ως άτομα και ως μέλη συλλογικοτήτων με ιστορικά προσδιορισμένη πολιτισμική, φυλετική, εθνική, κοινωνική, ταξική και ιδεολογική ταυτότητα.

Έτσι, σε ένα τέτοιο προσανατολισμό *ως προς τις διαδικασίες αξιολόγησης* προκρίνονται εναλλακτικές μορφές (αυτοαξιολόγηση, ετεροαξιολόγηση, φάκελος μαθητή/τριας, παρατήρηση κτλ.), που εμπλέκουν και τους/τις μαθητές/τριες στη διαδικασία της

αξιολόγησης και τους προσφέρουν ανατροφοδότηση, ώστε να μπορούν να κατανοήσουν το σημείο στο οποίο βρίσκονται και το σημείο στο οποίο επιδιώκεται να φθάσουν, καθώς και πιθανούς τρόπους και μέσα για να το πετύχουν, ώστε σταδιακά να αξιολογούν μόνοι/ες τους τα επιτεύγματά τους και γενικότερα τη μαθησιακή τους πορεία. Γιατί αυτής της μορφής η αξιολόγηση δεν περιορίζεται στις γνώσεις που αποκτά ο/η μαθητής/-ήτρια, αλλά λαμβάνει υπόψη τις δεξιότητες και τις ικανότητες που αναπτύσσει. Δίνει έτσι πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνει ο/η μαθητής/-ήτρια και τις διαδικασίες που δρομολογεί στην προσπάθειά του να μάθει, για τις δεξιότητες που αναπτύσσει μέσα από αυτή τη διαδικασία, το τι τελικά μαθαίνει και συνολικά για τη βελτίωση που παρουσιάζει σε όλους αυτούς τους τομείς. Λειτουργεί, επίσης, ανατροφοδοτικά για την εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς επιτρέπει στους/στις εκπαιδευτικούς να εκτιμήσουν τον βαθμό επίτευξης των διδακτικών και παιδαγωγικών σκοπών και στόχων και να αντλήσουν πληροφορίες για την αποτίμηση της διαδικασίας της διδασκαλίας και της μάθησης στην προοπτική της μεθοδικής κριτικής αναπροσαρμογής και αναμόρφωσής της.

Ός προς τα *κριτήρια αξιολόγησης* στο μάθημα της ιστορίας, με δεδομένο το διδακτικό πλαίσιο που ορίζει το πρόγραμμα σπουδών, οι μαθητές και οι μαθήτριες τόσο της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ενθαρρύνονται όχι μόνο να κατακτήσουν ένα γνωστικό ιστορικό κεφάλαιο, αλλά και να αναπτύξουν και καλλιεργήσουν τις δεξιότητες επεξεργασίας των πηγών και της επιστημονικής ερευνητικής διαδικασίας, με τις οποίες συγκροτείται η ιστορική γνώση, ώστε να αντιληφθούν την επιστημολογική ιδιαιτερότητα της ιστορίας, τα ερμηνευτικά διακυβεύματα και τον κοινωνικο-πολιτικό της ρόλο σε κάθε ιστορική περίοδο, όπως επίσης την ιστορική συγκρότηση της κοινωνίας στην οποία ζουν και τις ποικίλες αλληλεπιδράσεις ιστορικών φαινομένων και πολιτισμών στη συγχρονία και τη διαχρονία. Έτσι τα κριτήρια αξιολόγησης αναπτύσσονται με βάση τέσσερις άξονες:

- *Γνώση και κατανόηση ιστορικού πλαισίου μιας περιόδου:* αίτια, κίνητρα, σχέσεις, αλληλεπιδράσεις και συνέπειες στη ζωή των ανθρώπων.
- *Ιστοριογραφική προβληματική και ιστορική σκέψη:* δεξιότητες διερεύνησης, ερμηνείας γεγονότων του παρελθόντος.
- *Ιστοριογραφική μεθοδολογία:* Επεξεργασία ιστορικών πηγών – τεκμηρίωση, υποθέσεις εργασίας, πολυπρισματική θεώρηση, συγκλίνουσα και αποκλίνουσα ιστορική σκέψη.
- *Οργάνωση, επικοινωνία και παρουσίαση* (προφορικά και γραπτά) της ιστορικής γνώσης.

6. Δομή του Π.Σ. Ιστορίας

Από οργανωτική άποψη, το Πρόγραμμα Σπουδών (ΠΣ) έχει την ακόλουθη δομή:

- Διδακτικές ενότητες και υποενότητες με συνολική, κατά ιστορική ενότητα, αποκλίνουσα εκτίμηση του απαιτούμενου διδακτικού χρόνου, ώστε κάθε εκπαιδευτικός να έχει τη ευχέρεια όχι μόνο συνολικής αλλά εσωτερικής διαφοροποίησης του χρόνου που διαθέτει.
- Στόχοι διδασκαλίας και μάθησης.
- Εννοιολογικός εξοπλισμός (πρωτογενείς και δευτερογενείς ιστορικές έννοιες) που θεωρείται αναγκαίος για τους μαθητές/τριες στην εκάστοτε διδακτική ενότητα.
- Περιεχόμενα διδασκαλίας και μάθησης, όπως εξειδικεύονται με ενδεικτικές προτάσεις διδασκαλίας και μάθησης. Οι προτάσεις αυτές συνιστούν ταυτόχρονα και μορφές αξιολόγησης και κριτικής αποτίμησης και αναστοχασμού της μαθησιακής διαδικασίας, ενώ δίνουν έμφαση στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της διαδικασίας και ελέγχουν τον βαθμό επίτευξης των στόχων και ανάπτυξης των ιστορικών δεξιοτήτων στο διαφοροποιημένο πλαίσιο των ατομικών και κοινωνικοπολιτισμικών τους ιδιαιτεροτήτων.

Οι τέσσερις αυτοί άξονες δεν αποτυπώνουν τυπικά μέρη που συνδέονται μηχανιστικά μεταξύ τους, αλλά θεμελιώνονται πάνω στις ίδιες αρχές που ορίζουν το ευρύτερο παιδαγωγικό και διδακτικό πλαίσιο και διεπιδρούν ουσιαστικά.

Η παραπάνω δομή αποτυπώνεται σε τετράστηλους πίνακες για κάθε σχολική τάξη. Στην οριζόντια κεφαλίδα κάθε ιστορικής ενότητας σημειώνεται ο τίτλος και ο διδακτικός χρόνος που έχει υπολογιστεί ότι απαιτείται με περιθώριο απόκλισης. Στην πρώτη στήλη αναφέρονται οι *τίτλοι των υπο-ενότητων*. Στη δεύτερη στήλη ακολουθούν οι *διδακτικοί στόχοι*, που εξειδικεύουν τους γενικούς διδακτικούς σκοπούς και προσδιορίζουν τον προσανατολισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι στόχοι έχουν προσδιοριστεί στη βάση μιας ποικιλίας γνωστικών, διαδικαστικών, πολιτικο-κοινωνικών, πολιτισμικών και αξιακών παραμέτρων, οι οποίες αναλύθηκαν παραπάνω. Η τέταρτη στήλη περιλαμβάνει *ιστορικές έννοιες* και διαιρείται εσωτερικά σε δύο στήλες: *πρωτογενείς ιστορικές έννοιες*, δηλαδή όσες συνδέονται με το καθημερινό λεξιλόγιο ή αντλούνται από άλλα επιστημονικά πεδία και *δευτερογενείς ιστορικές έννοιες*, δηλαδή όσες παραπέμπουν στην ιδιαιτερότητα της ιστορικής επιστήμης. Οι ιστορικές έννοιες, πρωτογενείς και δευτερογενείς, που έχουν επιλεγεί για κάθε υπο-ενότητα αφενός σηματοδοτούν ποιο μέρος είναι κάθε φορά κομβικό και αποτελεί τον συνεκτικό άξονα του μαθήματος και αφετέρου λειτουργούν ως νοητικός σύνδεσμος μεταξύ των προηγούμενων και των επόμενων διδακτικών ενότητων και παράλληλα ως αναβαθμός στην πορεία συγκρότησης της ιστορικής σκέψης των μαθητών/τριών. Τέλος, στην τέταρτη στήλη παρατίθενται *ενδεικτικές δραστηριότητες*, οι οποίες συνιστούν ταυτόχρονα και *προτάσεις αξιολόγησης* για τον βαθμό επίτευξης των αντίστοιχων διδακτικών στόχων και κατάκτησης των ιστορικών εννοιών. Με τον τρόπο αυτό η αξιολόγηση έχει ανατροφοδοτικό προσανατολισμό και ταυτόχρονα συνδέεται οργανικά με τη μαθησιακή διαδικασία.